

УДК 911.3:379.85

Ткачук Л.М., Сайчук В.С.

***ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ
МОДЕРНІЗАЦІЇ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ
УКРАЇНИ***

Стаття присвячена дослідженню процесів формування та реалізації інноваційно-інвестиційної політики України в галузі туризму та рекреації.

Статья посвящена исследованию процессов формирования и реализации инновационно-инвестиционной политики Украины в сфере туризма и рекреации.

The article dedicated to analysis the development and implementation of innovation and investment policy of Ukraine in the field of tourism and recreation.

Вступ. Постановка проблеми. У ХХІ ст. туризм набув масштабів найпотужнішої галузі світового господарства згенерувавши 6,6 трлн. доларів (9,3%) внеску у світовий ВВП та забезпечивши створення 261 млн. (8,7%) робочих місць по всьому світу. Для багатьох країн розвиток туристсько-рекреаційного комплексу став чинником прискорення економічного зростання та структурної модернізації економіки. Проте в Україні туристичний сектор все ще не відіграє належної ролі у формуванні сприятливої макроекономічної динаміки та наповненні бюджету, а темпи і структура його розвитку не відповідають сучасним викликам. Окрім того, за роки незалежності потенціал екстенсивного зростання туристсько-рекреаційного комплексу було вичерпано, відповідно значно погіршилися позиції національного туристичного продукту у конкурентному середовищі. У зв'язку з цим постає нагальна потреба у формуванні інноваційного підходу до розвитку туристсько-рекреаційного комплексу України як запоруки якісної трансформації структури національного туристичного продукту й відновлення та посилення його конкурентних позицій на міжнародному ринку туристичних послуг.

Світовий досвід доводить, що надзвичайно важлива роль у формуванні інноваційної моделі розвитку сфери туризму належить державі. Цілеспрямована інноваційно-інвестиційна політика здатна активізувати інноваційне підприємництво; визначити пріоритетні напрямки наукових розробок і стимулювати системне застосування та ефективно впровадження результатів досліджень; забезпечити узгодженість дій зацікавлених сторін: суб'єктів туристичного бізнесу, інноваційної сфери, фінансових і організаційно-управлінських структур. Пошук ефективних механізмів підтримки державою інноваційного розвитку туристсько-рекреаційної діяльності є актуальним завданням для представників науки, системи державного управління та туристичного бізнесу

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам формування інноваційної моделі економічного розвитку присвячені дослідження багатьох провідних вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких: Л. Антонюк, Г. Андрощук, А. Гальчинський, В. Новицький, В. Іноземцев, О. Тоффлер, Д. Белл, П. Дракер, Р. Інглеарт, К. Оппенлендер, Б. Санто, Б. Твісс, Й. Шумпетер та ін. Питання розробки інноваційно-інвестиційної політики держави розглянуті в працях вітчизняних дослідників О. Амоша, В. Бодрова, О. Гаврилюка, В. Гейця, Б. Губського, М. Герасимчука, Б. Данилишина, В. Коломійцева, А. Поручника, І. Розпутенка, А. Сухорукова, О. Шатило, зарубіжних – Д. Дейкера, Б. Лессера, К. Мейєра, А. Хеваса, М. Отта. Значну увагу теоретичним та

методологічним засадам державного регулювання інноваційної діяльності саме у сфері туризму приділено у роботах М. Кабушкіна, В. Квартального, Ф. Котлера, О. Любіцевої, Н. Малахової, С. Наливайченко, В. Новікова, В. Подсолонко, С. Суркова, Н. Тейлора, Д. Ушакова, Дж. Холловея, С. Цьохли, Л. Шульгіної, Є. Яковенко[8] та ін. Дослідженню конкретних механізмів інноваційного розвитку туристичної галузі присвячені наукові праці О. Кальченко [1], О. Крайник [2], Н. Мальської, А. Мазаракі, Н. Малахової, С. Мельниченко, В. Новікова, Л. Ткачук[5], Д. Ушакова, С. Цьохли[6], В. Цибуха, О. Черниш[7], В. Худо та ін. Проте, залишаються недостатньо опрацьованими питання виділення пріоритетних завдань та механізмів інноваційно-інвестиційної політики відповідно до сучасних реалій розвитку туристичної сфери, зокрема необхідності структурної трансформації та модернізації туристсько-рекреаційного комплексу України.

Формулювання цілей статті. Постановка завдань. Метою даної роботи є аналіз ефективності та виявлення дієвих механізмів і пріоритетних напрямів розбудови національної інноваційно-інвестиційної політики з метою забезпечення конкурентоспроможності туристсько-рекреаційного комплексу України. Для досягнення поставленої мети визначені наступні завдання: встановити сутність та конкретні завдання інноваційно-інвестиційної політики держави; розкрити принципи, форми та інструменти інноваційно-інвестиційної політики у сфері туризму; проаналізувати передумови здійснення інноваційно-інвестиційної діяльності в туристичній сфері в Україні; виявити дієві механізми та перспективні напрями реалізації інноваційних проектів модернізації національного туристсько-рекреаційного комплексу.

Виклад основного матеріалу. Впровадження найновіших досягнень наукової думки, удосконалення технологічних та управлінських процесів, використання нових шляхів, методів, можливостей для вирішення конкретних економічних завдань давно вже є основним змістом господарської діяльності в розвинених, постіндустріальних країнах, які складають ядро сучасного світового господарства. Ефективний соціально-економічний розвиток України неможливий без формування цілеспрямованої державної інноваційно-інвестиційної політики, яка дозволить не тільки залучати капітальні ресурси але й спрямовувати їх на розвиток інноваційного потенціалу національної економіки.

Інновації – це комплекс процесів створення, поширення й використання нового практичного засобу (нововведення) задля ефективнішого розв'язання конкретної проблеми. Розвиток інноваційних процесів у всіх сферах господарської діяльності, зокрема і в туризмі, тісно пов'язаний з припливом інвестицій. У час, коли транскордонний рух інвестиційних ресурсів є одним з визначальних чинників міжнародної конкурентоспроможності як окремої галузі, так і національного господарського комплексу в цілому, інноваційна сфера стає важливим

об'єктом державного регулювання. Інноваційне підприємництво – це особливий новаторський процес створення нового, процес господарювання, у основі якого лежить постійний пошук нових можливостей, уміння використовувати для розв'язання звичних, повсякденних завдань нові ресурси з найрізноманітніших джерел і нестандартні рішення. Інноваційне підприємництво в туризмі сприяє інвестиційній привабливості країни та є необхідною умовою залучення інвестицій у туристську галузь і рекреаційне господарство, тому його варто стимулювати з боку держави.

У високорозвинених країнах економічна політика держави направлена на формування інноваційно-інвестиційної моделі розвитку. В умовах, коли зростання ефективності суспільного виробництва досягається за рахунок науково-технічного прогресу, інноваційна та інвестиційна діяльність взаємозалежні. Законодавство цих країн визначає інноваційну діяльність як одну із форм інвестиційної діяльності, що здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво та соціальну сферу. Інвестиції, таким чином, розглядаються як матеріальна основа, «носії» інновацій. Нажаль в Україні зазначений підхід не реалізовано. Неузгодженість законодавства в інноваційній та інвестиційній сферах призвела до наступних негативних наслідків: низький рівень інноваційної активності підприємств; неефективність механізмів правового захисту інтелектуальної власності; відсутність інструментів проектування науково-технологічного та інноваційного розвитку; поширення практики ігнорування законодавства або призупинення дії статей законів, які стосувалися фінансової підтримки інноваційної діяльності.

Правова система України складається з понад 100 законів та інших нормативних актів, що регулюють інвестиційну діяльність. Проте, основні законодавчі акти, що регулюють інвестиційну діяльність в Україні – закони України «Про інвестиційну діяльність» та «Про режим іноземного інвестування» – жодним чином не торкаються поняття інновації. Тоді як головною метою державної інноваційної політики, згідно зі ст.№3 Закону України «Про інноваційну діяльність» є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоздатної продукції. Саме відсутність конкретних механізмів інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку і є головними недоліком вітчизняного законодавства.

Негативно позначилося на узгодженні заходів інноваційної та інвестиційної політики реорганізація Державного агентства України з інвестицій та інновацій і передача його повноважень спочатку Національному агентству України з інвестицій та розвитку (2010р.), а потім Державному агентству з інвестицій та управління національними

проектами України і Державному агентству з питань науки, інновацій та інформатизації України (2011р.). Внесені у 2012р. зміни до законів України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» та Закону «Про інноваційну діяльність» нажалі, не спроможні змінити існуючі в Україні негативні тенденції в економіці, оскільки в більшості випадків редакція положень щодо новітнього управління механізмами розвитку була сформульована на застарілій системі управління, яка продовжує діяти. Окремо слід відзначити роль, яку відіграло у залученні коштів для фінансування інноваційних проектів Національне агентство з питань підготовки та проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу та реалізації інфраструктурних проектів. З огляду на те, що підготовка до Євро-2012 забезпечила найбільш масштабну за роки незалежності України модернізацію транспортної та прикордонної інфраструктури, зростання обсягів інвестицій у сектор гостинності і, як результат, підвищення привабливості української туристичної галузі, можна з упевненістю відносити дану державну структуру до системи органів, що реалізують інноваційно-інвестиційну політику в Україні.

Окрім створення нормативно-правової бази інноваційно-інвестиційної діяльності слід відзначити важливу роль держави у експертному, ліцензійному та сертифікаційному (експертиза, сертифікація та патентування новацій), а також інтелектуальному (наукові та освітні центри) її забезпеченні. До найдієвіших інструментів державної інноваційно-інвестиційної політики відносяться: фінансові (зокрема, пільгове оподаткування, субсидії, державні позики та дотації, державне фінансування) та інформаційні (формування інформаційної бази інвестиційних проектів, участь у міжнародних виставках та інвестиційних форумах, підготовка рекламних матеріалів, спеціалізованих Інтернет сайтів).

Виключно важлива роль інноваційного підприємництва у сфері туризму визначається наступними його особливостями: швидким моральним старінням, триваючим скороченням життєвого циклу туристичного продукту; потребою в постійній модифікації та розширенні асортименту; інтерактивним характером туropolейтінгу та процесу надання туристичних послуг; високими вимогами до якості й вартості комунікаційних систем, як провідного інструменту турбізнесу. Встановлено вплив інновацій на структуру та рівень конкурентоспроможності туристичного продукту й кон'юнктуру ринку та існування прямої залежності між ступенем інноваційного розвитку й рівнем монополізації у туризмі. В Україні конкретні параметри інноваційно-інноваційної діяльності у туристсько-рекреаційній сфері визначаються потребою модернізувати матеріально-технічну базу галузі; підвищити ефективність управління туризмом; упровадити сучасні методики розвитку та новітні техніку й технології в туристичному

обслуговуванні; інтенсифікувати процес туropolерейтінгу та оновити номенклатуру видів туризму. Процес ефективного інноваційного підприємництва в нашій державі ускладнюється загальною технологічною відсталістю й залежністю економіки від інтелектуальної продукції інших країн. Змінити ситуацію можна лише за умови відновлення самостійного науково-технологічного розвитку через використання новаторської розумової праці та вкладання грошей у здійснення інноваційних за своїм змістом проєктів. Однак, суть проблеми якраз і полягає в тому, що такий вид діяльності в Україні практично неможливий, поки не будуть розв'язані нагальні проблеми: відчуження наукових організацій від власності; відсутність відповідальності та зацікавленості наукових організацій у результатах своєї праці; відсутність умов для розкриття наукового потенціалу й зумовлений цим «відтік мозку»; низька ефективність і непраксеологічний характер господарської діяльності наукових організацій різних форм власності.

Враховуючи всі вище згадані фактори, національна державна інноваційно-інвестиційна політика у сфері туризму може бути визначена як сукупність стратегій, заходів та інструментів, що забезпечують приплив інвестицій у розбудову туристичної інфраструктури і впровадження новітніх технологій у сфері надання туристсько-рекреаційних послуг з метою підвищення їх якості, а також реалізацію проєктів, які б сприяли зростанню конкурентоспроможності національного туристичного продукту та підвищенню ефективності використання туристсько-рекреаційного потенціалу країни. Слід відмітити ряд принципів положень стосовно механізмів реалізації державної інноваційно-інвестиційної політики: 1) комплексність, планомірність та ефективне інформаційне забезпечення заходів державної інноваційно-інвестиційної політики; 2) скорочення циклу розробки і впровадження туристських інновацій з метою забезпечення стійких конкурентних переваг національного турпродукту; 3) цільове фінансування стратегічних довгострокових програм та проєктів модернізації туристсько-рекреаційного комплексу України; 4) забезпечення соціального ефекту туристських інновацій; 5) участь в міжнародних інноваційних проєктах; сприяння трансферту туристських технологій і ноу-хау, обміну фахівцями; 6) першочергова державна підтримка інновацій орієнтованих на зниження екологічних ризиків, збереження та охорону національної природної й культурної спадщини; 7) забезпечення збалансованості, комплексно-пропорційного регіонального розвитку туристсько-рекреаційних територій. Іншим важливим фактором ефективності реалізації державної інноваційно-інвестиційної політики є співпраця органів державної влади з приватним сектором для створення сприятливих умов інноваційно-інвестиційної діяльності.

Серед багатого інструментарію державної інноваційно-інвестиційної політики, використання якого дає змогу врахувати згадані вище принципи,

особливу увагу привертає реалізація принципів кластерної моделі господарювання з метою стимулювати процеси модернізації туристсько-рекреаційного комплексу України. Кластерна модель господарювання вперше була запропонована М. Портером та почала інтенсивно використовуватись в економічній науці, зокрема, і для досліджень у сфері туризму. У вітчизняній економічній літературі поняття «туристичний кластер» було обґрунтоване Соколенком С.І. [4], а «екотуристичний кластер» – Андрющенком К.А. та Стеченком Д.М.

Виникнення та розвиток туристських кластерів, визначається концентрацією на певній території взаємопов'язаних підприємств індустрії туризму, діяльність яких спрямована на спільне використання туристської інфраструктури та ресурсів, надання туристських послуг і реалізацію туристичного продукту. В географічному розумінні регіональний туристський кластер можна розглядати як «локалізовану туристсько-рекреаційну систему, що складається з груп виробничих підприємств у сфері туристського обслуговування і супутніх галузей, а також різноманітних допоміжних організацій, спільна діяльність яких забезпечує посилення індивідуальної конкурентоспроможності та спеціалізації членів кластеру внаслідок виникнення синергичного ефекту комплексу послуг і призводить до створення регіонально сконцентрованого туристського ринку праці» [3]. Ефективність кластерної моделі досягається завдяки раціональному використанню існуючого потенціалу території, поєднанню кооперації з конкуренцією, інноваційності, що досягається через взаємообмін інформацією, знаннями, ноу-хау та патентами. Окрім того, кластер є дієвою формою співпраці державного і приватного секторів і може забезпечити оптимізацію та прискорення економічного й соціального розвитку регіонів. В Україні це, насамперед, стосується регіонів із значною часткою сільського населення, для яких характерні негативні риси соціально-економічного та культурного розвитку. Оскільки туризм – один із найважливіших чинників економічного та соціально-культурного зростання на регіональному та загальнодержавному рівнях, формування кластерних форм господарювання в туристичній сфері може стати рушійною силою відродження депресивних регіонів.

Прикладом такого типу регіону є Хмельницька область. Слід зазначити, що саме з Хмельниччини розпочався процес кластеризації в Україні. Наприкінці 90-х років ХХ ст. тут були сформовані кілька кластерів (швейної, будівельної, харчової та туристської спеціалізації). Нині основними центрами даних інноваційних форм підприємництва у Хмельницькій області є: смт. Гриців Шепетівського району (кластер сільського туризму «Оберіг»), м. Кам'янець-Подільський (туристичний кластер «Кам'янець»), Кам'янець-Подільський район (туристичний кластер «Кам'янецький дивокрай») та громадська організація «Екокласт «Зелені Товтри»»), Городоцький, Деражнянський, Кам'янець-Подільський,

Летичівський, Новоушицький, Славутський, Старокостянтинівський, Шепетівський та Ярмолинецький райони (функціонують осередки сільського туризму). У Кам'янець-Подільському, Білогірському, Ізяславському, Славутському, Чемеровецькому та Шепетівському районах розвинуті такі форми обслуговування міських жителів, як агрооселі. За даним Департаменту соціальної політики Хмельницької облдержадміністрації у 2012 р. послуги сільського туризму в області надавали 62 селянські оселі, у яких було зайнято 113 осіб.

Виклад основного матеріалу. Держава є основним суб'єктом регулювання та стимулювання інноваційних процесів у туристсько-рекреаційній сфері. За допомогою інноваційно-інвестиційної політики здійснюється вплив на темпи і напрями інноваційного підприємництва в туризмі й рекреаційній діяльності; досягається узгодженість дій між суб'єктами туристичного бізнесу, інноваційної сфери та органами влади; стимулюються наукові розробки та системне застосування їх результатів у туристичні інновації. Наявна нині неузгодженість законодавства України в інноваційній та інвестиційній сферах знижує інвестиційну привабливість національного туристсько-рекреаційного комплексу, гальмуючи процеси модернізації та структурної перебудови галузі. Тому пошук ефективних механізмів підтримки державою інноваційного розвитку у сфері туризму й рекреації залишається актуальною проблемою для представників науки, системи державного управління та туристичного бізнесу.

Географічний підхід акцентує увагу на регіональній складовій інноваційно-інвестиційної політики у сфері туризму, яка має забезпечити збереження та ефективне використання існуючого туристсько-рекреаційного потенціалу, створення економічних механізмів та передумов інтенсивного розвитку туристичної сфери, підвищення якості регіонального туристичного продукту до рівня міжнародних стандартів. Одним із потенційних напрямів капіталовкладень є формування регіональних туристських кластерів. З рештою, це має зробити туристичну галузь більш сприйнятливою до інновацій, підвищить якість і різноманітність послуг, сприятиме формуванню позитивного іміджу окремих регіонів та України в цілому, як провідної туристичної країни світу.

Використані джерела:

1. Кальченко О. М. Проблеми інноваційного розвитку туристичної галузі України / О. М. Кальченко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. — Чернігів : ЧДТУ, 2010. — № 41.
2. Крайник О. Інноваційно-інвестиційна політика держави в туристичній галузі України / О. Крайник, М. Біль // Ефективність державного управління. Зб.наук. праць. — 2008. — Вип. 16/17 — с. 405-411.
3. Кропинова Е. Г. Регионально-географический подход к понятию «туристско-рекреационный кластер» / Кропинова Е. Г., Митрофанова А. В. // Вестник Российского государственного университета им. И. Канта. — 2009. — Вып. 1. — С. 70-75.
4. Соколенко С. И. Перспективы развития кластеров туризма в Украине / С. И. Соколенко // Бизнес-партнер. — Севастополь, 2004. — № 3 (67). — С. 13.
5. Ткачук Л. М. Інноваційні технології в міжнародному туризмі : навчальний посібник / Л. М.

Ткачук. – К. : КиМУ, 2007. – 76 с.

6. *Цьохла С.Ю. Інноваційне забезпечення курортно-рекреаційних послуг / С. Ю. Цьохла // Вісник ДІТБ. – 2011. – № 15. – С. 343-347.*

7. *Черниш О.І. Інноваційні впровадження як основні чинники пріоритетного розвитку сфери туризму та рекреації в Україні / О. І. Черниш, О. І. Дімова // Економічний простір. – 2009. – № 22/2. – С.208-213.*

8. *Яковенко Є.В. Географічні аспекти інноваційних процесів у сфері туризму / Є.В. Яковенко, І.М. Яковенко // Український географічний журнал. – 2007. – №4. – С. 39 – 43.*